

Szerb Antal: A fehér mágus

A Keletrómai Birodalom polgárai történetünk idejében nagyon sokat tudtak mesélni Zoe hercegnőről, Konstantin császár egyetlen leányáról. Szépségének és jóságának híre az egész kereszténységet bejárta, akadtak, akik messze földről jöttek Bizáncba, hogy láthassák, amint hosszú uszályos merev ruhájában a templomba vonul, és mélyen meghajolva eltűnik az óriás portálé mögött. Aki ínséges hozzáfordult, mind könyörületre talált nála; a hercegkisasszony keskeny kezét, ha imára emelte, láthatatlan áldás hullott belé, és mondják, betegeket is tudott gyógyítani.

Egy napon Zoe hercegnő vitorlášhajóra szállt, és napját a tengeren töltötte. Tavasz volt akkor, a tenger kék volt, mint az ég, az ég mély volt, mint a tenger, ég és tenger között könnyű kezű szelek hajtották a gyermek hullámokat. A hercegnő a hajó orrán állt, énekelt, és kibontotta haját. - Milyen szép az élet - mondta -, és hogy olyan fiatal vagyok.

Mikor estefelé visszaérkezett, az egész város ott állt a parton, és integetve várta, a kereskedők boltjuk előtt, az asszonyok az ablakokban, és az anyák fölemelték gyermekeiket. - Hozott Isten, Zoe hercegnő - mondták -, hogy íme visszajöttél a sós birodalomból. - Mert a hideg kőváros lassan húl, Zoében dobogott, arcában látták fényleni az utolsó és legfájdóbb szépséget, mely az elmúlt Hellászból megmaradt.

Mikor Zoe a palotába érkezett, hírül vette, hogy egy kisleány, gyermekpajtásai közt legkedvesebbje, meghalt, míg ő a tengeren volt, a régóta tartó, titokzatos sorvadásban. A hercegkisasszony önvádat érzett: valahogy azt gondolta, hogy ha kis kedvence oldalán marad, életben tudta volna tartani. Most már az érthetetlen hatalom táborába szállt, és Zoe boldog napjára könnyesen alkonyult a részvét szomorúsága.

Másnap többen jöttek hozzá az asszonyok, panaszkodván, hogy gyermekük beteg. A betegség tünetei valamennyinél ugyanazok voltak: a gyermek fázik, és mondhatatlanul szomorú lesz, sóvárog, de mi után, nem tudni, mert szava sincs többé: nem sír, és nem eszik, kis teste pedig egyre húl, és arca riasztóan szépül - amíg meghal, és olyan lesz, mint a régi istenszobrok, melyeket olykor pincékben találtak. Szinte azt hihette az ember, hogy halálukkal visszatértek a régi Hellász fényben gazdagabb tájaira. Az orvosok nem tudtak segíteni a kórságon, nevét is hiába keresték Galenus irataiban.

Zoét nagyon megviselte a városra hullott csapás: a gyermekeket mindennél jobban szerette, köztük volt igazán otthon, és Bizáncnak majdnem minden gyermekét ismerte személy szerint. Hogy a furcsa járvány kitört, nem nyugodott nappal és éjszaka, sorra látogatta a betegeket, vigasztalva és segítve, hol lehetett. Ha Zoe a közelükben volt, a betegek állapota megváltozott: keze érintésén melegebb élet indult bennük, nevettek újra, és fecsegték versenyt Zoével: aki pedig aludt, ha Zoe az ágya szélére ült, boldog álmokat látott, telve csodálatos és érthetetlen visszaemlékezésekkel.

De Zoe csak egy volt, beteg gyermek pedig nagyon sok. Amint a hercegkisasszony eltávozott, visszatért a sorvadás, és a hideg csakhamar elragadta a magára hagyottat. Bizánc utcáin lassú menetben vonultak a kicsiny kék koporsók.

Zoe nem ismert fáradtságot, és minden síró anyát engedelmesen követett. De a sok szerencsétlen asszony közt egyé sem volt hasonló az ő bánatához; mert minden gyermekkel az ő életéből temettek el valamit, és nem csak az anyák könnyei égették, de legkivált a

halódó gyermekek névtelen, titokzatos bánata. A haldoklóknak egyre alkonyodó tekintetéből próbálta kiolvasni a végzetes titkot.

Egy este hazafelé tartott asszonyai közt, hogy valami táplálékot vegyen magához - leginkább azért, mert asszonyai nagyon fáradtak voltak, de nem akarták magára hagyni. Még útközben betért egy kis beteghez, és itt eszébe jutott, hogy a város túlsó végén lakik egy édes gyermek, akinek ma lesz a legválságosabb napja. Asszonyait rábírta, hogy menjenek nélküle haza, maga pedig egyszerű ruhát kért a kis beteg anyjától; nem akarta, hogy a polgárok észrevegyék, amint kíséret nélkül jár, mert ha ez az udvar fülébe jut, a kísézőasszonyokat megbüntetik hűtlenségük miatt.

Csaknem futva sietett át a városon, de így is későn érezett. A szülők eleinte nem ismerték meg, és durván szóltak hozzá: kicsoda, kérdezték, miért háborítja őket késő este, és jobban tenné, ha a dolgára menne; csak nagyon sokára hitték el, hogy Zoe, és beengedték a halotthoz. Zoe virágot tett a kisfiú összekulcsolt kezébe, és csendes búcsúval távozott.

Lassan és fáradtan tartott a palota felé, és egyszer csak érezte: elpirul. A hideg, elutasító szavak, melyeket hallott volt, most érkeztek csak el hozzá, és különös fázékonyság fogta el, milyent még sosem érzett. A szél is csípősebben fújt a sötét, ismeretlenné váló utcákon át, és Zoe egy új Bizáncban tekintett félve széjjel. És akkor látta először, hogy itt minden kőből épült: kőből a házak és a kutak, kővel van az utca kirakva, amerre jár, kőtemplomok és kő égboltozat, mely a feje föllé súlyosult. A kőutcán kopogott a hazafelé sietők lépte: megannyi egészen idegen, amint fáradt és közönyös tekintetük roppant távolságból jötteen egy pillanatra a kendős, álruhás, szépségtelen Zoéra esett. Zoe eddig csak olyankor látta őket, amikor kocsija útján sorfalat állottak: akkor ragyogott valami arcukon, valami régi fény utolsó visszavert morzsája, és Zoe úgy gondolta, hogy ezek is csak gyermekek, akik megnőttek - most látta, hogy nem igaz, kővárosuk hideg jele fehér a homlokukon, és csak járásuk tetteti, hogy élnek. A tengerre próbált gondolni Zoe, és a nagy kertek virágaira - és akkor vette észre, hogy a város egyetlen ablakában sincs virág: nem is lehetne; tudta, nem, itt nem terem virág, elfagy gyökértelen, amint elfagytak a gyermekek itt, az ő édesei, és hogy ő az utolsó, magányos virág, melyet egy régi nyár intésül itt felejtett.

Hosszú volt nagyon hazafelé az út, és mikor végtére megérkezett a palotába, olyan fáradtság fogta el, hogy elküldte, először, vigasz nélkül a látogatásért siránkozó asszonyokat. Aludni akart, alig tudott levetkőzni a fáradtságtól.

Az ágya nagyon hideg volt, és a takarója nehéz, ráncait mintha márványból faragta volna valami művész. Tagjai nehezek voltak, és az álom rázuhant.

Másnap jajveszékelő asszonyok egész sokasága várta ébredését, Zoe föl akart kelni, de hideg tagjai nem mozdultak, a takaró súlya fogva tartotta. Meg akarta mondani, hogy fáradt, ma nem kel föl, majd holnap - de a szavak mind valami idegen nyelven keringtek előtte, ellenségesen, és nem szólt semmit; összekulcsolta mellén a kezét, és várta az éjszakát.

Így ment ez néhány napig. Akik ez alatt az idő alatt látták, megdöbbenek megnövekedett szépségén. Olyan szép volt ekkor, hogy arca már nem okozott örömet az embereknek, csak félelmet, borzadást, mint valami istenkísértés.

Erről tudták meg, hogy őt is megszállta a titokzatos sorvadás, mely elemésztette a város gyermekeit.

A palota gyászba borult; Konstantin császár elhanyagolta az országos teendőket; a város összes templomában imádkoztak a hercegkisasszonyért. Orvosok jöttek, orvosok mentek, orvosságot egy sem tudott. Minden halott gyermekkel Zoe életéből temettek valamit.

És mikor már a thesszáliai javasasszonyok is hiába mondták el ráolvasásukat, a sivatagból jött remetéik is hiába vetették a keresztet, hosszú szakállú zsidók hiába aggattak különös köveket Zoéra, szent életű arabusok hiába üvöltöztek táncolva ablaka alatt, bolondok és törpék hiába hányták a cigánykereket, hiába születtek torz, kétfajú állatok arcát felvidítani, és Zoe titokzatos bánata mindegyre mélyebb, csendesebb, halálosabb lett - végül valakinek eszébe jutott a fehér mágus.

A fehér mágust hetven év óta nem látta senki. Magányosan élt északon, a Kárpátok között, nagy hegy tetején, amióta minden földi dologtól elvonatkozott, és az örök tudományoknak szentelte életét. Azt beszélték, hogy a természet és az emberélet minden titkát legmélyebbjéről ismeri: ha valaki, hát ő tud segíteni a hercegkisasszonyon.

Gyorsan küldöttséget szemeltetett ki, élén az archilogotheósszal, hogy keresse fel a fehér mágust, ha még él, a Kárpátok ormain.

A küldöttségnek sok nehézséggel kellett megküzdenie útjában: a hegyek közt a hóolvadás elmosta az utakat, a kiáradt Dunán életveszéllyel járt az átkelés, a havasalföldi erdőkben vad szlávok leselkedtek rájuk mérgezett nyilakkal. Végére mégis elérkeztek a havasok közé. Tájakra értek, hol még senki sem járt; a csend és nyugalom sok ezer éves fészke megbolygatlanul pihent a havasok árnyán. Emberek, akik járatosak voltak álmokban és jelekben, itt már rettegve érezték a fehér mágus titokzatos közellétét.

Egy napon patakhöz értek, melynek vize különös, kristályos, megfagyott virágokat sodort alá. Így tudták meg, hogy a mágus ennek a hegynek az ormán lakik. Megindultak fölfelé kínosan, hómezők és jégfolyók között. Az ösvérek valamennyien elhullottak, az emberek közül a gyengébbek megbetegedtek, vagy rémlátásokkal gyötörtettek. A küldöttség felére apadt.

És éjszaka volt akkor is, mikor a küldöttség megmaradt tagjai a fehér mágus jégkertjébe értek. A csillagok megdöbbenően tiszta sugaránál messze látszottak mind a hegyóriások, roppant hómezők sápadtan feküdtek az éjszakában, és a hideg nagyon nagy volt. A kertet átjárta vissza-visszatükröződve a kékes fény, mely a fehér mágus palotájából szüremlett ki.

Mikor fölmentek a síkos grádicsokon, a kapuban elébük jött a mágus, és üdvözölte őket. Komoly, fenséges arca láttán elszégyellte magát minden földi gond, a fáradt háta mintegy rajtakapva kiegyenesedtek.

Az archilogotheosz előadta jövetelük okát, a mágus figyelemmel hallgatta meg. Megígérte, hogy meglátogatja a hercegkisasszonyt, és megtesz minden tőle telhetőt - jóllehet igen nehezebbre esett itthagyni csillagvizsgáló tornyát, és visszatérni az emberek nyüzsgő, apró gondú, idegen messzeségbe süllyedt világába, de tiszteletben tartotta az erkölcsi törvényt, melynek értelmében segíteni kell a hozzánk fordulókon, és azt a másikat, hogy a földön a császár az úr, és amíg itt él, neki tartozik engedelmességgel.

Ezen az éjszakán azonban az égbolton különös események játszódtak le, melyek századonként egyszer ha láthatók, és századra előrevetik fényüket - ezt az éjszakát még tornyán kellett töltenie. Hajnal felé nehéz szívvel mondott búcsút az örök csillagoknak.

Másnap megindultak Bizánc felé. A mágus oldalán könnyű volt az utazás: ösvényeket tudott a hómezők között, a Duna engedelmesen vitte hátán a dereglyét. A mágus szívesen adott tanácsot a kérdezősködőknek, mindenki iránt jóindulattal viseltetett.

Mikor Drinápolyba értek, azt beszélték a városban, hogy Zoe hercegnő utolsó perceit éli. A mágus elkomorodott, és meggyorsította az utazást.

Mikor Bizánc falaihoz értek, már szóltak a harangok: Zoe hercegnő halott volt.

Konstantin császár megtépett fájdalomban fogadta a mágust.

- Ha pár órával előbb érkezel, megmenthetted volna!

- Az én hibám - mondta leverten a mágus. - Ha azonnal indulok, idejében itt lettem volna. Örökké rajtam a szégyen!

Bement a halottas házba és figyelemmel szemlélte a holttestet. Mikor visszatért, még komorabb volt:

- Nem hiszem, hogy tudtam volna segíteni rajta, amíg élt - mondta. - Különös leány, akit a részvét ölt meg, a gyámoltalan szeretet; megfagyott, mert a gyermekek fáztak Bizáncban, és sóvárogtak az elveszített hellászi nap után. Ilyen veszedelmes dolog, ha valaki hagyja, hogy meztelen szívét érintse az élet, és nem tud, amint kell, elvonatkoztatni a földtől. Látod, én csillagvizsgáló-tornyomban ülve, előre tudok minden bajt, mely a földre zuhan a vészes csillagokból, és ha csak egyszer is elfogna a részvét, meghalnék abban az órában. De szívemet a Kárpátok örök tele védi, tornyomig az élet tengere nem hat föl, csak megtisztult legvégső párázatában. - Amíg élt, nem segíthettem volna rajta; de most, hogy hideg már a szíve... sosem volt még, hogy hiába tettem meg egy utat.

Gondolatokba mélyedve elvonult a palota kertjébe.

Az éjszaka folyamán fölkereste a császárt leánya ravatala mellett.

- Nem tudok dolgom végezetlen hazamenni, uram - mondta -, és elhatároztam, hogy a legnagyobb, legveszedelmesebb mágiához fordulok, mely csak egyszer sikerül a mágusnak életében: a halott-támasztás tudományához. Nem árulhatom el neked számos titkát és nehézségeit, de van egy, melyet neked kell valamiképp leküzdened. Tudd meg ugyanis, hogy ingyen semmi sem történik a szenvedésnek és siralomnak e völgyében, és a születés nagy misztériuma megköveteli a fájdalmat és a véres áldozást. Ha egy halottat elevenné akarok tenni, egy elevennek halottá kell válnia. Önkéntes áldozatra van szükségem, császár, hogy leányodat az életbe visszaadhassam.

- Minden bizonnyal akad több is - mondta a császár -, aki feláldozza magát érte, hiszen Bizánc szíve őbenne dobogott. Magam is szívesen meghalnék, de a birodalomnak szüksége van életemre.

Másnap a heroldok kihirdették a városban, hogy kerestetik valaki, aki feláldozza életét a császár leányáért; múlandó teste elmúlik, híre örökkön él a hálás emlékezetben.

De a kővárosban nem akadt senki jelentkező; hogy Zoe meghalt, és nem látták többé hosszú, uszályos ruhájában a templomba vonulni, nem gondoltak rá, és talán észre sem vették, hogy még sokkal szegényebbek és nyomorultabbak, mint voltak annak előtte.

A mágus nem is várta másképp, ismerte a polgárokat: tudta, sűrű életük oly keveset ér, hogy nem képesek odaadni nagyobbért.

Átlátta, egy ember van csak, akit nem köt apró kötelékek ezre, akinek élete megérdemli, hogy áldozat legyen: ő maga. Nem is találta méltánytalannak, hogy meghaljon valakiért, akit nem ismert, és akinek élete teljesen közömbös volt számára: hiszen ő nem volt senki, aki fontos lett volna, és egyszer csak meg kellett halnia. És meghalni sem félt, hiszen kétszer annyi ideig élt, mint az emberek szoktak, és mindent tudott már, és többet, semmint ember tudhatott; ezen a földön nem várta már semmiféle beváltandó ígéret.

Közölte elhatározását a császárral, aki meg sem tudta köszönni megdöbbenésében.

A mágus számára berendeztek egy régóta elhagyatottan álló épületet a palota kertjében; a testőrség elhelyezkedett körülötte, hogy senki állat vagy ember ne menjen a közelébe. A mágus itt töltötte az éjszakát nagy varázslatainak közepette. A testőrök mindenféle hangokat véltek kihallani, és némelyek szerint az elhagyott épület hajnal előtt hirtelen kék fénnyel földerengett.

Reggelre kelvén a császár fölkereste a mágust. A mágus az üres terem közepén ült roppant karosszékében; egészen összetört, és nagyon csendesen mondta:

- Császár, a nagy mágia megtörtént, minden dolog kedvezett céljainknak égen és földön, most csak az van hátra, hogy meghaljak.

- Mi az utolsó kívánságod, mágus? - kérdezte könnyezve a császár.

- Semmiféle utolsó kívánságom nincsen, amint első sem volt. Az utolsó parancsom ez: a hercegisasszony holttestét fehér ravatalon, a bíborban születettek teljes díszébe öltöztetve vigyétek délben a székesegyház előtti térre. Ugyanoda vigyétek fekete ravatalon az én testemet is. Az élet és halál csodája ott fog végbemenni. Császár, élj boldogul.

Akkor minden hétköznapi munka megszűnt Bizáncban, a polgárság ünneplőbe öltözött, és enni sem tudott a kíváncsiságtól. A hercegisasszony holttestét reszkető kézzel öltöztették, akik kísértőasszonyai voltak: a merev, csupa arany koronázási ruhába, melyet csak egyszer ölthet asszony magára, s fejére föltették a nagy, nehéz diadémát. A császár mondhatatlan izgalomban térdelt a feszület előtt.

A mágus pedig karosszékében ült, és mikor ideje eljött, elbocsátotta lelkét az utolsó, legnagyobb egzaltációba. Érzékszervei egymás után maradoztak el, velük együtt a légység, az ízek, az illatok, hangok és a földi múlt képek. Azután megszűnt a test fáradt érzete is, a lélek szabadon bontotta ki szárnyát szabadabb síkokon. Ellenállhatatlan könnyebbség ragadta mind fölfelé, egyre magasabbra; a fény nőttön-nőtt, és a lélek határa egyre tágasabb lett. Lebegett a világosság tengerében, és ezt a tengert Elfelejtés tengerének hívják: mert a lélek, mikor ideér, nem emlékszik már, hogy máshol is volt valaha, az örökké ittvalóság általtjárja csodás nyugalommal, és elmúlik tőle az a rettenetes bilincs, melyet úgy neveznek: én vagyok.

És azután egyszer csak dobbanva megáll a lélek az utolsó határon. Eddig eljutott máskor is már, és ismét mindig visszahullott: élőnek itt nem lehet tovább. De ez a megállás mérhetetlenül rövid, ha ugyan egyáltalán időben történne a lélek aszcenziója. Mert ezúttal az erő és akarat, mely útjára kidobta, olyan hatalmas volt, hogy áttörte a határt, és a lélek új tengerbe ér, melyet úgy hívnak: halál.

És akkor a mágus elhagyatott testét megmosták, parancsához híven ráfektették a fekete ravatalra, s megindult a menet lassú énekszóval.

A lélek pedig emelkedik tovább, földi értelemmel el nem gondolható távolságokat hagyva maga alatt; nincsen már egyedül, körülötte sok-sok fénybe öltözött lélek, és a nap aranyküllős kocsija előttük ragyog.

Akkor a lélek föllép a nap kocsijára, hol elébe sereglik a többi bölcs, mágus és csillagértő lelke. Örvendezve fogják körül, marasztalják, és a fehér mágus lelke kevésbé megpihen.

Mostan a kocsi peremére lép, és visszanez a megtett úton át, mérhetetlen távolságon át a földre. Szürkén, lucskosan, bágyadtan, mozdulatlanul, nagy messze lent, ott fekszik a föld. Sivár látvány, és a lélek készül a további utazásra.

Akkor hirtelen a földnek egy pontjából valami fényesség ütközött ki: a fönti fényességtől egészen különböző, bántó, földszerű és sötét. A lélek lassan hozzászokott a távolsághoz, és látta, hogy az a fény ott lent Bizánc.

Látott sok embert a székesegyház előtt, a tömeg közepén egy fehér ravatalt. A fehér ravatalon csodálatos nőalak, abból árad a különös, földszerű fény. A leány pedig lassan fölült, majd egészen fölemelkedett; a bíborban születettek merev, csupa arany ruhája mint kehely ragyogott teste körül. Most csak őt látta a lélek és karjának alvajáró mozdulatát. És sosem látott még ehhez foghatót.

És azután egyszerre mindent látott, amint az a lenti fény kitérult szerte, a földet, amint ragyogó arccal aludt a déli napban, és győzelmes-zölden tört elő rajta millió fa és virág; a tenger kék volt, mint az ég, az ég mély volt, mint a tenger, ég és tenger között könnyű kezű szelek hajtották a gyermek hullámokat.

Akkor a lelket bánat fogta el, hogy mindezt eddig még sosem látta. Kihajolt a nap kocsijának párkányára, síkos volt az aranypadló, mérhetetlen a távolság, szédülés fogta el, és aztán zuhant, zuhant a föld felé. Mert a testéből szabadult lelket már csak egy nehézkedés ereje hajtja: a vágy.

A fehér mágus lelke világok miriádjain hullva keresztül elhagyott testébe visszatért. A bizánci székesegyházban, amelyet Hagia Sophiának neveznek, akkor harangoztak déli tizenkettőt.

A körülálló sokadalom mind a hercegkisasszonyt leste, amint lassan szeme elé emelte kezét, mint akit bánt a nap: élt!

Egyszer csak valaki nagyot kiáltott, és a másik ravatalra mutatott iszonyodva, a feketére, melyen a fehér mágus holtteste feküdt; és akkor mindenki láthatta, hogy a halott mágus jobb kezével megdörzsöli homlokát. Ugyanakkor a hercegkisasszony jobb keze nehéz súllyal aláhanyatlott.

Leírhatatlan volt a csönd és a rémület, amikor a fehér mágus óriás hajzatú fejét lassan fölemelte. Akkor Zoe hercegnő feje lehanyatlott, mint megtört lilium. A fehér mágus lassan felült, Zoe pedig meg-megakadva térdre ereszkedett. A fehér mágus kísértetiesen, mint egy igézett, felállt: a hercegkisasszony ott feküdt a fehér ravatalon. A mágus nagyot sóhajtott, és széttárta a karját, a hercegkisasszony keze összekulcsolódott mellén, mint ahogy koporsók fedelén látni. A fehér mágus szeme akkor tágra nyílott, és rémült tekintettel kereste Zoe hercegnő szemét. De csak utolsó fél pillantását sikerült elfognia, és Zoe hercegnő szeme becsukódott örökre.

Akkor a harangszó is elhallgatott, a kegyetlen déli némaságban a sokaság térdre borult, és mellét verte, maga sem tudván, miért. Csak kevesen látták, hogy a mágus leugrott a ravatalról, levetette magát a földre, és zokogott, mint egy gyermek.

A hercegkisasszony pedig ott feküdt a ravatalon; a diadéma lehullott homlokáról, és kibomlott gyönyörű hajába aranyvirágokat szőtt az örök hellászi nap.